

Herdenking 29 juli 2018

Leusderheide en Kamp Amersfoort

Nationaal Monument
Kamp Amersfoort

Welkomstwoord van dhr. Edie Brouwer

Vrijwilliger/gids Kamp Amersfoort

Welkom kinderen, kleinkinderen en verdere familie van de verzetsmensen van de Ordedienst, of afgekort OD, op deze voor u gedenkwaardige datum, tijdstip én plek. U bent getraceerd en benaderd door collega Dick van der Linde en ingegaan op de uitnodiging. Fijn dat u deelneemt.

Als door een wonder kreeg een aantal OD-ers hier niet de doodstraf uitgevoerd 75 jaar geleden. Zij verdwenen in Nacht und Nebel. Slechts enkelen overleefden die hel. Van hen is hier ook nageslacht. Evenals van één der mede-oprichters van de OD. Fijn dat u er bent.

Mijn naam is Edie Brouwer en ik ben gids-vrijwilliger op Kamp Amersfoort. Het programma is wat bijgesteld: na mij gaat collega René Veldhuizen in op de OD, vervolgens introduceer ik u de nabestaanden van drie gevallen die het woord voeren in de aanloop naar minuut stilte en nu neem ik Remco Reiding waar met het welkomstwoord. De toespraken krijgt u getypt nagezonden door Dick.

Vredig graasden hier van oudsher schaapskuddes. Dat is wreed verstoord in de oorlogsjaren. Van de ruim 300 mensen die rond doorgangskamp Amersfoort zijn geëxecuteerd, vielen er 112 rond deze plek. Zij zagen hier voor het laatst de zon, wolken, vogels en bomen en hun laatste gedachten en gevoelens hadden zij hier. De massagraven zijn kort na de oorlog gevonden, de stoffelijke resten herbegraven en de kuilen behouden. Dát herdenkingskruis is in 1954 onthuld.

We herdenken vandaag de 17 verzetsmannen van de Ordedienst die hier zijn vermoord. Zestien helden vandaag precies 75 jaar geleden op een zeer warme, onbewolkte en zonnige donderdag en nog één negen dagen later omdat hij van de nazi's eerst moest herstellen van ziekte. Nadat bekend werd dat de vonnissen waren voltrokken, bleven de nabestaanden achter met veel onbeantwoorde vragen en weinig plek voor rouwverwerking want onbekend bleef tot kort na de oorlog dat de stoffelijke resten van uw geliefden hier lagen.

Drie jaar geleden zijn vrijwilligers van Kamp Amersfoort onderzoek gaan doen naar de exacte executieplekken. Dit om de nabestaanden te laten weten waar hun familielid is omgebracht. Na de oorlog konden nabestaanden hier nooit komen omdat dit verboden terrein bleef door de schietbanen en mogelijke explosieven. Door de perfecte medewerking van Defensie konden vrijwilligers de meeste graven traceren en koppelen aan de namen van de gevallen.

Wij denken dat dit belangrijk voor u kan zijn als bijdrage om dit u aangedane leed een plek te geven. Daarnaast is het voor een ieder zinnig om stil te staan bij wat vrijheid vandaag de dag voor ons betekent.

Die 17 mannen waren verontwaardigd over de immense nazi-bezetting van ons land. Zij berustten niet in de ongekende onderdrukking, uitsluiting en willekeur die volgde; want berusten is het opgeven van hoop. Zij beseften dat bevrijding en vrijheid níét vanzelf gaat;

dat er met toekijken weinig verandert. Dáárom staken zij al vroeg in de oorlog hun nek uit, wisten hun angst te hanteren en hielden stand; al kostte dat hen hun leven. Onverkort inspireert dat na 75 jaar.

Waar de nazi's de waarden van verscheidenheid, verdraagzaamheid en rechtsgelijkheid aan hun laars laptten, vochten die 17, met al die anderen die het nationaal-socialisme op de knieën kregen, voor de vier essentiële menselijke vrijheden zoals de Amerikaanse president Roosevelt die begin 1941 formuleerde: vrijheid van meningsuiting; vrijheid van elk persoon om god te aanbidden op zijn/haar manier; vrijwaring van gebrek en vrijwaring van vrees.

Het offer van de zeventien heeft aldus een boodschap voor ons: opkomen tegen het brandmerken van bevolkingsgroepen en tegen onrecht om ons heen en vóór erkenning van de ander. Of die joods, christelijk of islamiet is, zwart of blank, hetero- of homoseksueel, vrouw of man, vegetariër of vleeseter, noem maar op. Vrijheid begint bij ons. Met het achter ons laten van vooringenomenheid, bitterheid of, sterker, haat jegens degene die niet op ons lijkt want anders zitten wij gevangen. Vrijheid begint bij ons.

Na speech René: Graag geef ik nu het woord aan achtereenvolgens de nabestaanden Fritjof Brave oomzegger van dhr. Dudok van Heel, zoon Tim van dhr. Van Rijn en kleindochter Janine Beulink van dhr. Wijnberg. Zij spreken aansluitend op elkaar zonder nadere aankondiging. Na de afscheidsbrief van dhr. Wijnberg is er aansluitend één minuut stilte. Na het volkslied gaan we naar de betreffende grafkuil waar de namen worden voorgelezen door Dick van der Linde en waar u uw bloemen kunt neerleggen.

Daarna komen we hier terug en wandelen we terug naar de parkeerplaats. En, zoals u weet, is er bij Kamp Amersfoort nog gelegenheid voor koffie/thee/water en is er een korte rondleiding.

Toespraak van dhr. René Veldhuizen

Onderzoeker/vrijwilliger Kamp Amersfoort

De jongste was 25 jaar, de oudste 55. Het merendeel van de zeventien hier gevallen verzetsmannen was twintiger of dertiger. Soms gehuwd, vader, een enkeling sinds kort. Hun ideaal van de nazi's het land uit en Oranje terug op de troon, sneuvelt niét.

Drie jaar eerder is in mei 1940 de Nederlandse krijgsmacht in enkele dagen door nazi-Duitsland verslagen. Naar huis mag men als de 'erewoordverklaring' is ondertekend geen vijandelijkheden tegen de bezetter te ondernemen. Binnen een maand erna komt in de zomer van 1940 op individueel initiatief de Ordedienst van de grond. Doel is zich voor te bereiden op de bevrijding en dan 'revolutionaire woelingen' de kop in te drukken zoals de putschpoging aan het eind van WOI. Oud-militairen, beroepsmilitairen, dienstplichtige militairen en geestverwante burgers van groentehandelaar tot architect sluiten zich aan. Zij allen beseffen dat bevrijding en vrijheid niet vanzelf gaat. Wanneer blijkt dat een vrij Nederland nog ver weg is, gaan de OD'ers in het verzetswerk.

Indonesiërs die in Nederland verblijven, worden ook lid van de OD of ander verzet. Eén van hen werft onder de dekmantel van bridgeavonden cadetten van de KMA voor de OD en regelt wapens en opslagplaatsen.

Joden zijn ook actief in de OD. Zij verbergen wapens en springstoffen, leggen een radioverbinding met Londen of liquideren een NSB'er die thuis komt van een feestje ter gelegenheid van de verjaardag van Hitler.

De OD-ers zijn fanatiek. Eén koopt een vliegtuigje om ermee naar Engeland te vliegen, wordt gearresteerd, weet te ontsnappen en poogt opnieuw Engeland te bereiken met een opvouwbare kano; tevergeefs.

Ze zijn onverschrokken. Eén spreekt zo goed Duits dat hij in een nazi-uniform een nazi-vergadering bijwoont en vervolgens buiten komt met de blauwdruk van een nieuwe U-boot. Het gaat mis wanneer hij na twee eerdere geslaagde pogingen voor derde maal een akentas ontvreemdt van een nazi-militair.

De OD krijgt met veel tegenslagen te maken: honderden arrestaties binnen een jaar, leden die door ontbering in Kamp Amersfoort omkomen, tientallen die aan het eind van het Eerste OD-proces de doodstraf gevonnist krijgen in kamp Amersfoort en die wordt voltrokken in Sachsenhausen.

Wanneer de nazi's ons land binnenvallen, heeft het al een eeuw geen oorlog gevoerd. Hoe doe je dat ook alweer. Hoe schat je de betrouwbaarheid van mensen in of dat iemand de Judas is? Een OD-er schetst een collega als een dappere verzetsstrijder terwijl die later een geraffineerde infiltrant blijkt te zijn. Zo zijn de nazi's op de hoogte van pogingen van Soldaat van Oranje Erik Hazelhoff Roelfzema om een aantal OD-ers tijdens een bar koude nacht naar Engeland te smokkelen via het Scheveningse strand. Arrestaties volgen en in rap tempo

wanneer een gearresteerde bezwijkt onder onweerstaanbare pressie of één zelfs voor de SD gaat werken tot hij wordt ontmaskerd en uiteindelijk wordt geliquideerd.

Bij het opzetten van een ontsnappingsroute via Zwitserland naar Engeland is ook een Nederlandse infiltrant in het spel en volgen nieuwe arrestaties. Zo maakt het begonnen Englandspiel steeds meer slachtoffers onder de OD. De verhoren en ranselingen zijn soms beestachtig en lang.

Jhr. Schimmelpenninck is sinds herfst 1941 met enorme energie, geld, moed en inspiratie chef-staf van de OD. Hij is één van de hoofdrolspelers in de richtingenstrijd binnen de OD over het staatsbestel na de bevrijding. Zijn leiderschap is slechts enkele maanden wanneer twee Haagse rechercheurs hem thuis oppakken. Hij valt in de groep van 'verscherpt verhoor', isoleren, uithongeren, wakker houden, geweld. De adjudanten voor Schimmelpenninck zijn beveiliging en als koerier worden later opgepakt.

101 opgepakte OD-ers zijn opgesloten in het Oranjehotel, Kamp Amersfoort, Vught of Haaren. "Afschuwelijk in één woord" schrijft één van hen over zijn ervaringen in Kamp Amersfoort. Het proces tegen hen is in het seminarie te Haaren en gaat de geschiedenis in als het Tweede OD-proces. Het wordt geschorst wanneer de nazi's zich beraden over het aantal doodvonnissen. Uiteindelijk worden de rechters geïnstrueerd het proces voort te zetten tegen 28 hoofdverdachten; de anderen worden 'abgetrennt'; geruisloos afgevoerd met onbekende bestemming; verdwijnen in nacht en nevel.

Op 27 April 1943 volgt het vonnis: 21 OD-ers worden ter dood veroordeeld. Zij worden onmiddellijk er na vervoerd naar de Wehrmachtgevangenis aan de Gansstraat in Utrecht. Het verzoek om gratie slaagt bij vier. Een poging het leven te redden door snel met je verloofde te huwen is helaas tevergeefs.

Zestien helden vallen hier óngeblinddoekt op een onbewolkte en zeer warme, zonnige donderdag. De zeventiende is ziek op 29 juli en volgt ruim een week later hier alleen. "Ik ga zonder angst en met opgeheven hoofd" schrijft hij in zijn afscheidsbrief.

Met deze geschiedenis mag het een wonder of een knap staaltje van steeds nieuw leiderschap heten dat de OD als enige verzetsgroep met vallen én opstaan de bevrijding haalt. Te meer daar het extreem gewelddadige van het nazi-regime verder toeneemt. Want op 29 juli 1943 schrijft in Berlijn een top-nazi in zijn dagboek: "Met normale maatregelen krijg je de toestand van nu niet meer onder de knie." Dit na het door de Engelsen in de operatie Gomorrha gelegde bommentapijt en de vuurstorm waar Hamburg werd verwoest zonder "noemenswaardig verlies bij de aanvaller".

Bij hun herbegravenis 21 november 1945 op de hier nabijgelegen begraafplaats Rusthof spreekt overlevende OD-er en oorlogsheld Pim Boelaard: "zij roepen ons toe: „Wij zijn ge-vallen voor een vrij Nederland! Vecht voor een eensgezind Nederland. Wanneer wij ons op dit ogenblik vast voornemen, te doen wat zij van ons vragen, dan hebben wij onzen plicht gedaan tegenover onze gevallenen, dan kunnen zij in vrede rusten."

Kinderen, kleinkinderen en verdere familie van de zeventien verzetsmensen die we hier herdenken. Deze zeventien berustten niet in de bezetting. Zij liepen uit het gareel en geloofden in een andere toekomst dan slavernij en gingen op weg naar melk en honing. Dat inspireert onverkort. Zij waren deel van een groter geheel dat het nationaal-socialisme op de knieën kreeg. Dat geeft betekenis aan hun hoogste offer en aan het u aangedane leed.

Toespraak van Fritjof Brave

Neef (oomzegger) van Fritjof Dudok van Heel

Utrecht, Donderdag 29 juli 1943, 10.00 uur

Cel F no 826

Een stempel erop van de Kriegswehrmachtgefängnis, Utrecht

Mijn lieve, lieve moeder,

Zo begint de afscheidsbrief van Fritjof Dudok van Heel. 25 jaar was hij.

Net als de anderen die wij vandaag herdenken was hij actief in het verzet bij de Ordedienst, de OD. Na verraad is hij op 14 juli 1942 in Amsterdam voor het Centraal Station gearresteerd en overgebracht naar het Oranje Hotel, zoals de gevangenis in Scheveningen toen genoemd werd. Daar is hij drie en een halve maand in eenzaamheid opgesloten geweest onder erbarmelijke omstandigheden, eindeloos verhoord en gemarteld. Niemand wist toen nog waar hij was en hoe het met hem ging.

Een eerste levensteken komt via een brief van 12 november dat jaar. Hij is dan overgeplaatst naar kamp Amersfoort en mag voor het eerst een brief schrijven.

Zijn enige zusje Mun is dan 16 jaar. Zij schrijft die eerste brief over (en vele latere) en draagt die altijd bij zich. Bij haar overlijden in 2002 vinden we een mapje met die brieven, vele keren dubbelgevouwen, zodat ze altijd dicht bij haar kunnen zijn.

Dat zusje is mijn moeder. Ik ben vernoemd naar haar liefste broer en heet dus ook Fritjof. Elk jaar bij dodenherdenking op 4 mei kwam het mapje naar boven. De foto van haar broer Fritjof werd neergezet en rond die herdenking kwamen steeds vaker verhalen over de oorlog en kregen we steeds weer een nieuw stukje te horen. Als kind vonden mijn 3 broers en ik die verhalen heel spannend. We begrepen steeds beter dat onze moeder in de oorlog nog een heel ander leven gehad heeft en dat wij daar maar een heel klein stukje van konden begrijpen.

Het mapje van mijn moeder bevat een droge opsomming van zijn gevangenschap:

3,5 maand Scheveningen: (“alleen zonder luchten, zonder boeken, zonder schone was, zonder één enkel bericht, alleen verhoren (36 uur achtereen). Wij wisten niet waar hij was.”)

2 maanden Amersfoort, “een uitgebreid kamp na de eenzaamheid”. Hoe afschuwelijk ook, het was beter dan Scheveningen.

2,5 maand Vught. Mijn moeder schrijft daarover: “Nog veel erger dan Amersfoort: kou, mishandeling en honger. Wel tamelijk veel clandestien contact. Eindelijk schone was.”

1 maand Haaren (met alle 100 OD gevangenen het proces). Mijn Moeder schrijft hier: “Allen lichamelijk uitgeput. Absoluut geen contact.”

Op 28 april met 19 anderen veroordeeld tot de doodstraf en 80 'abgetrennt': naar concentratiekampen.

Daarna zit hij in Utrecht, van 28 april tot voltrekken van het doodvonnis. Mijn moeder schrijft: "Goede commandant. moeder 1x bezoek, zijn verloofde 2x, ik 1x clandestien. Zeer veel clandestiene correspondentie, veel voedsel naar binnen. Zaten met zijn 7en in 1 cel."

Dan de afsluiting van haar overzicht: 29 Juli, vonnis uitgevoerd "met 15 anderen, 5 gratie en 80 naar Duitse concentratiekampen".

Nog wat stukjes uit zijn afscheidsbrief. Na de aanhef Mijn lieve, lieve moeder:

Je zult niet schrikken wanneer je deze brief krijgt, want je was voorbereid. Ik heb vannacht bij je aan bed gezeten en heb eerlijk getracht je verlichting te brengen. Voor jou moeder, is het moeilijk om verder te gaan, in dit leven zullen nog heel wat narigheden geschieden, maar ik weet mij getroost in het vertrouwen, dat je altijd getoond hebt, de weg eerlijk te zoeken die naar het Licht leidt voor jou en je kinderen.

Het lijkt hier bijna of hij de partner is van zijn moeder. Zijn vader is overleden terwijl hij gevangen zat. Zijn moeder staat er alleen voor met vier jongens en een dochter. Fritjof is een van die jongens en dan nog maar 25 jaar

Veel had ik mij voorgesteld, na mijn periode van gevangenschap, van het meehelpen aan de wederopbouw van het "totale leven". Hoe zuiver heb ik in deze periode de ware vriendschap leren zien, waarderen, in geven en nemen. Je leert elkaar waarderen om die eigenschappen, die blijvend zijn gebleken, ook toen je geestelijk naakt stond, piemelnaakt.

Dat laatste verwijst denk ik naar zijn periode in de Scheveningse gevangenis.

Hij gaat vele vrienden en bekenden langs en heeft voor ieder een woord van steun. Zoals bijvoorbeeld:

Dick, hoor je me. Ware kameraad, trouwe vriend, ga zeilende door het leven, maar kies je een punt in de verte ter oriëntering, de kracht hier in dit geval, die je vooruit moet helpen. Zoek kracht, niet het vertier! Groet je ouders ook die zo vriendelijk waren ... je Vader die ook schreef. Je moeder voor wie ik een grote bewondering heb. Door de Kracht die haar boven alles uit verheft.

Voor zijn broers en zijn zusje heeft hij elk een alinea. Ieder van hen steekt hij een hart onder de riem en geeft hij een goede raad. Eindigend met:

Jongens, help moeder en elkaar.

Hij eindigt zijn brief weer aan zijn moeder:

Liefste Moeder, wat zijn deze, al deze woorden, zwak bij wat ik voel. Ik eindig, velen gaan door, de wereld draait, doch alles om het uiteindelijke Goede te verkrijgen, te winnen. God vergeve mij mijn misstappen, ik mocht het geluk smaken, Hem vroeg te

kennen. Zijn Kracht en Verhoor te ondervinden. Ik moet terug van waar ik kom.
Moedertje, sta mij weer af aan Hem die alles regeert. Houdt Gij mijn handen beide
met Kracht omvat, geef mij Uw vast geleide, op het smalle pad. Ja smal was het, ik
gleed dikwijls uit, sloeg zijwegen in, doch Zijn Wenk is krachtig geweest. ... Moeder
verdeel mijn eigendom en geef Bé dat waar ze om geeft. Ze mag zich echter nooit
terugtrekken door/of om mij. Zij heeft ook recht op het leven. Mams, dank voor alles.
God zij met je en met je Geest. Een kus in omhelzing, Fri

Helemaal aan het eind eindigt hij met:

We zullen gaan met moed. Voor Koningin en Vaderland. Ik was niet schuldig, in dezen
zin.

Je weet het. Wrok nooit!

Hij is slechts 25 jaar geworden.

Afscheidsbrief van Toon van Rijn

Voorgedragen door zoon Tim

Liefste Willy en Timmy

28 -7-43

Ik moet hierbij afscheid van jullie nemen. Het heeft niet mogen zijn, dat wij weer bij elkaar komen.

Het is erg jammer, doch ik heb geen spijt van het geen ik heb gedaan.

Ik deed het met de goede bedoeling.

Ik vraag je vergeving voor alles wat ik je heb misdaan. Jij begrijpt mij wel.

Ons samenleven is kort geweest. We hebben elkaar soms verkeerd begrepen,

doch ook heel veel heerlijke uren doorgemaakt.

Zorg voor Timmy, zoals ik het graag hebben wil.

Ik zou heel veel willen schrijven doch het valt niet makkelijk te doen.

We zijn allen heel kalm. Ik zie Gods hand erin. Hij zal ons tot het laatst toe bijstaan.

Ik hoop jullie eens weer te zien.

De laatste 3 uren ben ik goed behandeld.

Jammer, dat ik moeder niet meer gezien heb, doch God beschikt.

Nu kan moeder aan haar zoon terugdenken, zooals zij hem kende: altijd wild en vroolijk.

Wees voor haar en pappa en Annie, wat ik altijd getracht heb te zijn.

Ik ben erg dankbaar, dat je mij nog tweemaal gezien hebt.

Groet Herman, Greetje en alle bekenden; ook Coba en Jan, Wim, je vader en moeder

allemaal, liefste van mij.

Er wordt voor jullie gezorgd.

Bid voor ons allemaal, dat God genadig is en vertrouw op Hem, Hem alleen.

Timmy en Mien, leef samen voort; wees steun voor elkaar en de anderen.

Bidt heel veel voor ons. Dit is de laatste wens van je man en vader,

Toon van Rijn.

Afscheidsbrief Abraham (Bob) Wijnberg

Aan zijn vrouw Mimi Wijnberg-Gobits

Voorgedragen door kleindochter Janine Beulink

Bob en Mimi zijn mijn opa en oma. Hun dochter, 'ons meiske' in de brief, is mijn moeder, Chawwa Wijnberg. Mimi zat met baby Chawwa ondergedoken, zij hebben de oorlog overleefd. Bob werd hier gefusilleerd door de Duitsers, omdat hij als lid van de Ordedienst had deelgenomen aan het gewapend verzet. Hij was toen 29 jaar.

Deze brief is de laatste in een correspondentie die in 1932 begon, toen Bob en Mimi elkaar voor het eerst leerden kennen. De gehele correspondentie van Bob en Mimi is opgenomen in het E-boek 'Voed mijn kind niet op met haat'.

M'n schattemeiske. Juist heden kreeg ik je laatste brief, op de dag dat ik het bericht krijg dat ik morgen (29 Juli) zal worden doodgeschoten.

Veel m'n meiske heb ik je nog te zeggen, doch je zult wel weten wat dat is. Tot m'n laatste oogenblik zal ik aan jou en ons meiske denken. Liefste ik wil je danken voor alles, wat je voor mij bent geweest. Ik hoop dat ons kleine meiske zal worden zoals jij bent. Jouw foto's en van ons kleintje houd ik bij me, want tot het laatste oogenblik wil ik je bij me hebben. Groet allen van mij.

Zeg ook aan Elsje dat ik reeds anders over haar dacht, en ook haar dank voor alles wat zij voor ons gedaan heeft. Miempsie ik voel me rustig en zal trachten dat tot het laatste te blijven.

Vergeef mij dat ik mij in gevaar heb begeven en zodoende dit jou moest aandoen.

M'n leven loopt ten einde m'n schat, het enige wat mij nog overblijft te wenschen is, dat het je wel mag gaan in je verdere leven en tracht ook aan anderen mee te deelen, van wat je mij nu niet meer kunt geven. Laat ons meiske in liefde opgroeien, dat is het mooiste wat je haar kunt meegeven. Dag meiske van me tot het laatste jouw Bob.

Mochten mijn Vader en Moeder dit nog overleven, geef hun de groeten en zeg aan Moeder dat haar brieven mij een geweldige steun zijn geweest, en ik ze wel 1000x heb overgelezen. Ook jouw brieven m'n schat waren voor mij héél veel. Ach meiske ik heb steeds zoo ontzettend naar je verlangd en zóó gehoopt je nog één maal te mogen zien. Elke vezel in me verlangt naar [je].

Vannacht de laatste neem ik je foto mee naar bed en hoop innig nog eens van je te dromen. Lieveeling blijf bij me. Dag liefste.

De gevallen verzetsmensen die zijn herdacht:

29 juli 1943:

Anton Willem Marie Abbenbroek, 25 jaar

Andrianus Aloysius Felix Althoff, 38 jaar

Christiaan Frederik van den Berg, 42 jaar

Willem Theodoor Cornelis van Doorn, 32 jaar

Frithjof Dudok van Heel, 25 jaar

Rudolf Hartogs, 24 jaar

Willem Hendrik Hertlij , 52 jaar

Johan Frederik Henri de Jonge Melly, 37 jaar

Eduard Alexander Latuperisa, 41 jaar

Willem Mulder , 54 jaar

Antonius Cornelis Theodorus van Rijn, 30 jaar

Johan Schimmelpenninck, 55 jaar

Johannes Aloysius van Straelen, 27 jaar

Salomon Vaz Dias, 39 jaar

Gerardus Joannes Franciscus Vinkesteijn, 36 jaar

Abraham Wijnberg, 29 jaar

Adrien Lambert Jacques Emile Marie Moonen, 28 jaar (gefusilleerd op 7 augustus 1943)

